

Nieuwe controleverklaring bezig aan snelle opmars

Auke de Bos en Henk Strating

SAMENVATTING De huidige controleverklaring van de accountant heeft volgens velen een te beperkte informatiewaarde. De IAASB heeft daarom voorstellen gedaan om de informatiewaarde te vergroten. Hoewel de regelgeving zich nog in een conceptfase bevindt, is in Nederland de nieuwe controleverklaring over verslagjaar 2013 reeds toegepast bij ongeveer een derde van de beursondernemingen. Dit artikel gaat in op de ontwikkelingen op dit gebied in Nederland en internationaal en zet de eerste praktijkervaringen op een rij. Met de nieuwe controleverklaring wordt een belangrijke stap gezet om te voldoen aan de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer. Nederland loopt samen met het Verenigd Koninkrijk op de internationale ontwikkelingen vooruit.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK De nieuwe controleverklaring is een onomkeerbaar proces en zal over verslagjaar 2014 bij alle OOB's worden toegepast. Alhoewel dit primair de accountant raakt, hebben de ontwikkelingen ook invloed op de rolverdeling tussen accountant, bestuur en commissarissen en de rapportage van bestuur en auditcommissies in het jaarverslag.

1 Inleiding

De boekhoudschandalen van de afgelopen 10 jaar en de financiële crisis hebben de aandacht van onder meer beleggers, politiek en toezichthouders ook op de rol van de accountant gevestigd. In reactie hierop heeft de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), naast andere initiatieven, gewerkt aan een nieuw model controleverklaring waarin veel meer informatie wordt gegeven en waar transparant verslag wordt gedaan van de belangrijkste risico's onderkend in de controle en de wijze waarop deze zijn gecontroleerd.

Dit artikel beschrijft de aanleiding die gelegen is in de verwachtings- en informatiekloof (par. 2), de status van de ontwikkelingen in Nederland en internationaal (par. 3) en laat de eerste praktijkervaringen zien (par. 4). Verder wordt in dit artikel stilgestaan bij de verschillende verantwoordelijkheden van bestuur, commissarissen en de accountant (par. 5). Wij sluiten het artikel af met de belangrijkste bevindingen en conclusies (par. 6).

2 Verwachtings- en informatiekloof

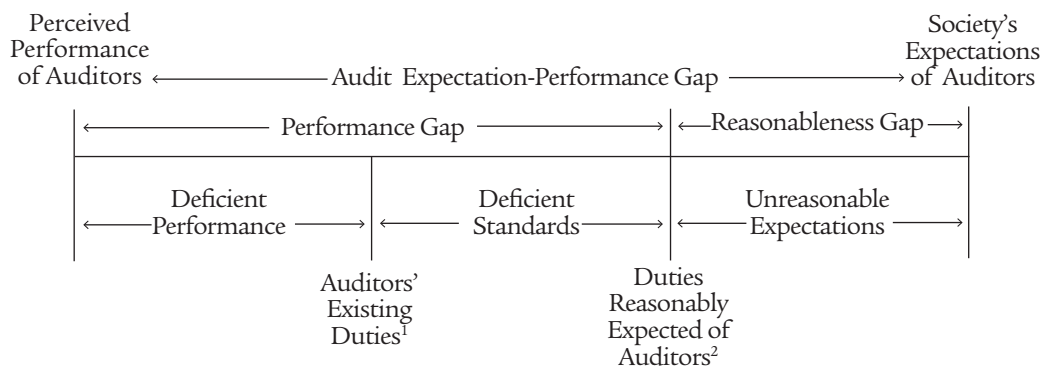
Alhoewel de verwachtingskloof tussen accountant en het maatschappelijk verkeer altijd wel een punt van aandacht is geweest, is de discussie hierover tijdens en na de financiële crisis in een stroomversnelling geraakt. Met de verwachtingskloof wordt gewoonlijk bedoeld het verschil tussen wat gebruikers verwachten van een jaarrekeningcontrole en hoe een controle feitelijk wordt uitgevoerd (IAASB, 2011, alinea 13). Porter onderscheidt de verwachtingskloof in een *performance gap* en een *reasonableness gap* (Porter, 1993), zie de volgende figuur.

In het kader van dit artikel is met name de *deficient standards gap* relevant, de kloof tussen de verantwoordelijkheden die redelijkerwijs van de accountant mogen worden verwacht en de verantwoordelijkheden die de accountant op grond van bestaande wet- en regelgeving heeft.

De *reasonableness gap* heeft daarentegen vooral betrekking op onredelijke verwachtingen van het maatschappelijk verkeer die zijn terug te voeren op misverstanden bij gebruikers van controleverklaringen over de aard van de controle, de reikwijdte ervan en inherente beperkingen van een controle. Voorbeelden hiervan zijn fraude of een onverwacht faillissement terwijl in de regel over het afgelopen jaar nog een goedkeurende controleverklaring is verstrekt. In dit kader is het goed managen van verwachtingen van gebruikers cruciaal. De *deficient performance gap* heeft betrekking op tekortkomingen in de kwaliteit van de controle.

Onderdeel van de verwachtingskloof is de informatiekloof, het verschil tussen de hoeveelheid en kwaliteit van de informatie die een gebruiker *comfort* geeft bij het nemen van zijn beslissingen en de feitelijke informatie die in de vorm van een jaarrekening met controleverklaring naar buiten wordt gebracht (IAASB, 2011, alinea 18). Het in oktober 2010 verschenen *Green paper Audit policy: Lessons from the crisis* van de Europese Commissie gaat onder meer in op de rol van de accountant en de communicatie met belanghebbenden. In dit rapport worden maatregelen voorgesteld om de kwaliteit, waaronder de

Figure 1
Structure of the Audit Expectation-Performance Gap

¹Duties defined by the law and professional promulgations.

²Duties which are cost-beneficial for auditors to perform.

onafhankelijkheid maar ook de communicatie van de accountant te verbeteren. In Nederland is de Commissie De Wit (mei 2010) kritisch over accountants en concludeert dat de accountant, als externe toezichthouder, niet zijn maatschappelijke taak heeft kunnen waarmaken om zorg te dragen voor een begrijpelijke en toereikende toelichting op de jaarrekening van financiële instellingen. De Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) reageerde met een Plan van Aanpak (NBA, 2010), waarin naast kwaliteitsverbeteringen ook de verbreding van de poortwachtersfunctie in de nabije toekomst wordt vormgegeven. Onderdeel van de poortwachtersfunctie is een uitbreiding van de controleverklaring waarin aandacht wordt geschonken aan risicobeheersing, financiering en continuïteit en schattingen van het management. Ook internationaal hebben beroepsorganisaties van accountants de handschoen opgepakt en heeft de IAASB de uitbreiding van de controleverklaring van de accountant tot absolute prioriteit gemaakt.

3 Ontwikkelingen nationaal en internationaal

3.1 Internationaal / IAASB

Voor de IAASB, die de International Standards on Auditing uit geeft waaraan de Nederlandse controlestandaarden direct zijn ontleend, is het project om te komen tot een veel informatievere controleverklaring van enorm belang. Al in 2011 is het onderwerp op de agenda geplaatst en besproken met belanghebbenden. In de consultatie *Enhancing the value of auditor reporting: exploring options for change* (IAASB, 2011) wordt onderkend dat de informatiekloof kan worden verkleind door de accountant te laten rapporteren over: de belangrijkste bedrijfs- en controlerisico's, zijn oordeel over belangrijke schattingsposten en de door het bestuur daarbij ge-

hanteerde veronderstellingen in de range tussen conservatieve en agressieve inschattingen, de geschiktheid van waarderingsgrondslagen, ongebruikelijke transacties, tot aan de kwaliteit en effectiviteit van de governancestructuur en het risicomanagement.

In juli 2013 heeft de IAASB een exposure draft (IAASB, 2013) uitgebracht waarin een aantal van deze informatie-eisen zijn opgenomen. Niet alle mogelijke informatiebehoefte van gebruikers zijn in de voorgestelde uitgebreide controleverklaring opgenomen. Zo wordt de informatieverstrekking over strategische risico's, maar ook over de kwaliteit en effectiviteit van de governancestructuur en het risicomanagement overgelaten aan het bestuur. De belangrijkste reden hiervan is dat het bestuur en de commissarissen primair verantwoordelijk zijn voor de adequate informatievoorziening over de onderneming en de accountant hierop niet kan vooruitlopen (zie paragraaf 5).

De belangrijkste verandering ten opzichte van de huidige standaardtekst van de verklaring is het opnemen van de kernpunten van de controle ('key audit matters'). De kernpunten van de controle zijn de meest belangrijke punten die de accountant met de raad van commissarissen en/of de auditcommissie heeft besproken. Vanzelfsprekend betreft dit specifieke informatie over de gecontroleerde onderneming. De kernpunten van de controle kunnen betrekking hebben op belangrijke risico's die de accountant heeft onderkend bij de controle van de jaarrekening, bijvoorbeeld ten aanzien van eventuele bijzondere waardeverminderingen op goodwill of andere schattingsposten waarbij de waardering complex en in hoge mate subjectief is. Interessant is dat de IAASB ook van de accountant verwacht dat hij ingaat op bijzondere problemen die zich tijdens de controle hebben voorgedaan of omstandigheden

die de accountant aanleiding hebben gegeven om de controle-aanpak gedurende het traject te wijzigen, bijvoorbeeld als gevolg van een belangrijke tekortkoming in de interne beheersing van de onderneming. In de praktijk kan dit gevoelige, mogelijk zelfs koersgevoelige informatie zijn waarbij op voorhand terughoudendheid bij de accountant zal zijn om dit te delen. De verplichting om de kernpunten van de controle op te nemen zou volgens de IAASB alleen voor beursgenoteerde ondernemingen moeten gelden.

Een andere in het oog springende verandering is het opnemen van een going concern-mededeling, waarin de accountant aangeeft dat de keuze van het bestuur om going concern-grondslagen te hanteren terecht is en dat hij geen ernstige onzekerheden heeft onderkend. Met name in de consultatieronde is hier veel kritiek op gekomen aangezien ondernemingen zelf op basis van de voor hen geldende verslaggevingsregels niet verplicht zijn om een dergelijke mededeling op te nemen. Ondernemingen verklaren impliciet weliswaar dat de continuïteit is gewaarborgd doordat de jaarrekening op going concern-grondslagen is opgesteld, maar doen hier geen expliciete uitspraak over c.q. geven geen nadere toelichting, tenzij er twijfels zijn. Het lijkt daarom niet logisch wel van de accountant te verlangen hierover uit te wijden aangezien deze een 'buitenstaander' is. Daarbij komt dat zolang de toelichtingsvereisten in het verslaggevingsnormenkader (IFRS en Titel 9 BW) geen verplichting kennen tot het toelichten van de continuïteit, er een situatie kan ontstaan dat de accountant op grond van de controlestandaarden zaken moet toelichten die het bestuur niet zelf heeft gemeld. In dit kader heeft de IAASB dit issue wel aangekaart bij de International Accounting Standards Board (IASB), maar tot op heden nog zonder resultaat. Naar aanleiding van deze consultatie is de verplichting om in alle situaties een going concern-mededeling op te nemen in de controleverklaring, in de concepten voor de definitieve standaard van de IAASB (agendastukken septembervergadering) niet langer opgenomen. Alleen in situaties waarin sprake is van een onzekerheid van materieel belang zou op grond van nieuwe inzichten een going concern-mededeling verplicht zijn. Dit is overigens vergelijkbaar met de huidige controlestandaarden. Het is de verwachting dat de IAASB in haar definitieve standaard de verantwoordelijkheden van het bestuur en de accountant scherp zal formuleren.

Andere belangrijke veranderingen hebben betrekking op de prominente plaats van het oordeel, helemaal aan het begin, een bevestiging van de accountant dat de onafhankelijkheidsvoorschriften zijn nageleefd en een verbeterde beschrijving van de verantwoordelijkheden van de accountant en de belangrijkste onderdelen van de controle.

Naar verwachting zal in het tweede halfjaar van 2014 een definitieve standaard worden uitgebracht die dan over verslagjaar 2016 effectief wordt.

3.2 Verenigde Staten

In de Verenigde Staten loopt de discussie over een meer informatieve controleverklaring parallel met de IAASB en heeft de Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB, 2013a) voorstellen gedaan om tot een uitbreiding van de controleverklaring te komen. De belangrijkste aanpassing betreft de communicatie over *critical audit matters* en is op overeenkomstige wijze uitgewerkt als kernpunten van de controle in de IAASB-voorstellen. Daarnaast bevatten de voorstellen een nadere toelichting op de duur van de relatie met de controlecliënt, een bevestiging van de onafhankelijkheid van de accountant alsmede verantwoordelijkheid voor de accountant voor overige informatie die tezamen met de jaarrekening naar buiten wordt gebracht. De voorstellen in de Verenigde Staten gaan minder ver dan de oorspronkelijke voorstellen van de IAASB. Er is in een eerdere fase wel gediscussieerd of een *Auditor's Discussion and Analysis* mogelijk zou zijn, maar de PCAOB heeft dit voorstel niet overgenomen (PCAOB, 2013b, pp. 22, 23).

3.3 Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk is op de internationale ontwikkelingen vooruitgelopen en heeft een uitgebreide controleverklaring al over boekjaar 2013 verplicht gesteld. De Britse regelgever, de United Kingdom's Financial Reporting Council (UK FRC), gaat zelfs verder dan de IAASB-voorstellen. Zo moet de controleverklaring ook inzicht geven in de gehanteerde materialiteit en de reikwijdte van de controle. De (internationale) controlestandaarden definiëren materialiteit als een afwijking die van materieel belang wordt geacht indien daarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze een invloed zal hebben op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de jaarrekening nemen. Met de reikwijdte van de controle wordt bedoeld de wijze waarop groepsonderdelen in de scope van de controle zijn meegenomen. Hiermee wordt inzicht gegeven welk percentage van bijvoorbeeld resultaat, omzet en/of balanstotaal in de controle is betrokken.

Gelijktijdig met het invoeren van de nieuwe controleverklaring zijn de verslaggevingseisen voor bestuurders en commissarissen aangepast. De verdergaande eisen zijn opgenomen in sectie C 'Accountability' van de UK Corporate Governance Code (FRC, 2012). Hierin is expliciet opgenomen dat het bestuur van de onderneming in de jaarrekening zijn verantwoordelijkheid uitzet voor het getrouwe beeld van de jaarrekening, en dat de informatie in de jaarrekening 'in balans' en begrijpelijk is. Ook dient het bestuur de belangrijkste ver-

onderstellingen en inschattingen bij het totstandkomen van de cijfers te rapporteren. Daarnaast dient het bestuur in elke jaarrekening/halfjaarbericht de going concern-veronderstelling te onderbouwen met de ondersteunende veronderstellingen en zonedig kwalitatieve overwegingen. Van de accountant wordt geen expliciete mededeling ten aanzien van de continuïteit vereist. De accountant moet wel de onderbouwing van het bestuur beoordelen en indien dit niet adequaat is, hierover rapporteren (reporting by exception). Ook dient het bestuur de effectiviteit van het risicomanagement en de interne beheersing tenminste jaarlijks te evalueren en daarover te rapporteren. Specifiek voor de auditcommissie regelt de code dat het verslag van de auditcommissie een opsomming van de significante issues voor de jaarrekening moet bevatten. Dit kunnen de belangrijkste risico's zijn die het bestuur en de accountant ook onderkennen. Tevens moet de auditcommissie aangeven op welke wijze deze issues zijn geadresseerd. Hierbij worden in elk geval betrokken de issues die door de externe accountant zijn gecommuniceerd.

3.4 Europese Unie

Ondertussen staan de ontwikkelingen in de Europese Unie (EU) ook niet stil. In 2010 had Eurocommissaris Barnier al vergaande veranderingen voorgesteld voor een hervorming van de auditmarkt. In april 2014 heeft het Europese Parlement een verordening (EU, 2014) goedgekeurd die de accountantscontrole regelt bij OOB's en waarin met de IAASB vergelijkbare eisen voor de controleverklaring zijn opgenomen. De verordening schrijft voor dat in de controleverklaring een beschrijving wordt opgenomen van de meest significante risico's van een afwijking van materieel belang in de jaarrekening, waaronder eventuele frauderisico's, hoe de accountant deze risico's heeft gecontroleerd en indien relevant de belangrijkste observaties van de accountant op deze punten. Dit laatste punt gaat verder dan de IAASB-voorstellen die slechts ingaan op de benoeming van de kernpunten van de controle en de wijze waarop de gesignaleerde risico's in de controle zijn onderzocht. Daarnaast geeft de verordening nog een aantal verdergaande eisen, waaronder de vermelding van wie de accountant heeft benoemd, de duur van de relatie met de cliënt, een bevestiging dat geen verboden diensten zijn uitgevoerd alsmede een bevestiging dat de controleverklaring consistent is met de rapportage aan de auditcommissie. De ingangsdatum voor de verordening is juli 2016. De verordening geeft lidstaten de optie om nog verdergaande eisen te stellen.

In de verordening is geen expliciete going concern-mededeling van de accountant voorgeschreven, zoals opgenomen in de exposure draft van de IAASB. In artikel 29 sub 2f van de Richtlijn betreffende de wettelijke

controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, die gelijktijdig met de verordening is goedgekeurd, is wel een bepaling opgenomen ten aanzien van going concern. Er wordt gesteld dat de controleverklaring een mededeling omvat betreffende materiele onzekerheden die verband houden met gebeurtenissen of omstandigheden die mogelijk aanzienlijke twijfel doen rijzen over het vermogen van de entiteit om haar bedrijfsactiviteiten voort te zetten. Kortom, er wordt alleen zelfstandig over going concern gerapporteerd als twijfel bestaat. Daarmee is de EU-regelgeving in lijn met de gewijzigde IAASB-voorstellen (zie 3.1) en met de huidige praktijk.

3.5 Nederland

In Nederland gaan de ontwikkelingen weliswaar niet zo snel als in het Verenigd Koninkrijk, maar Nederland loopt wel vooruit op de internationale ontwikkelingen. In 2013 heeft de NBA een voorbeeldverklaring gepubliceerd, een vertaling van de IAASB-voorstellen. De belangrijkste nieuwe onderdelen van deze controleverklaring zijn de kernpunten van de controle en de going concern-mededeling. De NBA heeft daarbij aangegeven dat het niet verboden is om deze nieuwe verklaring reeds over boekjaar 2013 toe te passen. De NBA wilde eerst via een pilot ervaringen opdoen. De NBA heeft de nieuwe controleverklaring inmiddels omarmd en vereist dat de nieuwe controleverklaring over het boekjaar 2014 bij alle organisaties van openbaar belang (OOB) wordt afgegeven. Daarbij is het toepassingsgebied ten aanzien van de verplichting om de kernpunten van de controle op te nemen breder dan de IAASB-voorstellen die dit alleen voorschrijven voor beursgenoteerde ondernemingen. Naast beursgenoteerde ondernemingen (ruim 100) vallen onder het OOB-begrip ook niet-beursgenoteerde banken en verzekeraars. Het aantal OOB's in Nederland bedraagt meer dan 1000. Over het verslagjaar 2013 is al bij een derde van de beursgenoteerde ondernemingen een uitgebreide controleverklaring gepubliceerd (zie paragraaf 4). Dit is een verrassende ontwikkeling omdat enerzijds nog een definitieve standaard ontbrak – de IAASB-voorstellen hebben immers nog de status van exposure draft – terwijl anderzijds de bijbehorende verzwaren in de governance zoals in het Verenigd Koninkrijk uitbleven. Deze voortvarendheid is mede het gevolg van de oproep die verschillende partijen deden (Eumedion, Vereniging van Effectenbezitters en de politiek) om de nieuwe controleverklaring in te voeren. In dit kader is illustratief dat de Tweede Kamer in mei 2014 de motie Nijboer aannam waarin de regering wordt verzocht om de IAASB-voorstellen aangevuld met informatie over de toegepaste materialiteit en de gekozen methodiek van de controle wettelijk te regelen. Daarnaast is in het voorjaar van 2014 ook de EU-verordening bekend geworden. Het is daarom onze ver-

wachting dat de nieuwe controleverklaring over verslagjaar 2014 er tenminste als volgt uit zal zien:

- de kernpunten van de controle, zoals opgenomen in de IAASB-voorstellen;
- informatie over materialiteit en reikwijdte van de controle, zoals opgenomen in de motie Nijboer;
- indien relevant, de belangrijkste observaties van de accountant op de kernpunten van de controle, alsmede extra informatie omtrent de onafhankelijkheid, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de EU-verordening.

3.6 Samenvattend overzicht

Tabel 1 laat de belangrijkste verschillen tussen de landen zien, zoals in de voorgaande paragrafen is uiteengezet.

Uit de tabel blijkt dat het Verenigd Koninkrijk momenteel de meest uitgebreide verklaring kent. Naar het zich laat aanzien zal Nederland het oorspronkelijke IAASB-voorstel volgen inclusief de aspecten van materialiteit en reikwijdte van de controle vanuit het Verenigd Koninkrijk en de aanvullende vereisten vanuit de EU. Indien in Nederland een expliciete continuïteitsparagraaf zou worden voorgeschreven, dan is dat een eis die in geen enkel ander land geldt.

4 De eerste praktijkervaringen

4.1 Nederland

In april 2014 heeft PwC een onderzoek uitgevoerd naar de toepassing van de nieuwe controleverklaring bij alle AEX- en AMX-fondsen (PwC, 2014). Wij hebben dit onderzoek uitgebreid naar de controleverklaringen van alle beursgenoteerde ondernemingen opgenomen in de AEX, de AMX (Midkap) en de ASCX naar de samenstelling van de indices per 31 december 2013. Uit dit onderzoek blijkt dat in Nederland over 2013 al bij 38% van de

beursgenoteerde ondernemingen de nieuwe controleverklaring is afgegeven. Bij de groepen AEX-, AMX- en ASCX-fondsen is het beeld weergegeven in tabel 2.

Bij alle 28 ondernemingen zijn in de controleverklaring conform de exposure draft van de IAASB zowel de kernpunten van de controle als een going concern-mededeling opgenomen. Bij 8 ondernemingen is tevens informatie opgenomen over de toegepaste materialiteit. Bij de Brits/Nederlandse combinaties Reed Elsevier, Shell en Unilever is deze informatie voor de Britse rechtspersonen al verplicht. Bij 5 ondernemingen wordt aangegeven dat de materialiteit afhankelijk is van het resultaat gecorrigeerd voor bijzondere posten. In het algemeen wordt als uitgangspunt voor de berekening 5% van het resultaat voor belastingen gehanteerd. In een enkel geval wordt alleen een bedrag genoemd zonder aan te geven waarvan dit is afgeleid. Ter illustratie van een good practice is in figuur 1 de materialiteitsparagraaf van PwC bij Randstad opgenomen. De accountant gaat zowel in op de planningsmaterialiteit als de rapportagematerialiteit, geeft de basis aan waarop de materialiteit is berekend en noemt hierbij concrete bedragen.

Bij 12 ondernemingen, waaronder de 8 ondernemingen waarover ook informatie over de materialiteit is opgenomen, is informatie over de reikwijdte van de controle opgenomen. In de meeste gevallen is hier uitsluitend kwalitatieve informatie gegeven. Slechts in 4 gevallen wordt ook kwantitatieve informatie verstrekt over het dekkingspercentage van resultaat, omzet en balanstotaal. Ter illustratie van een good practice is in figuur 2 de reikwijdteparagraaf van KPMG bij Arcadis opgenomen. De accountant geeft duidelijk aan hoe hij de groepscontrole heeft aangepakt en welke onderdelen hij heeft gecontroleerd (inclusief kwantitatieve informatie).

In totaal werden bij deze 28 ondernemingen 98 kernpunten van de controle gerapporteerd, een gemiddelde van 3,5. Veruit de meest vermelde kernpunten van de controle hebben betrekking op de waardering en mogelijke bijzondere waardevermindering van goodwill (18 keer) en de waardering van onzekere belastingposities (11 keer). De top-9 van meest genoemde kernpunten van de controle is opgenomen in figuur 3.

Het aantal kernpunten van de controle varieert van 1 tot 6 per onderneming. Naarmate de onderneming kleiner is, daalt het aantal kernpunten van de controle. Dit laat tabel 3 zien.

Dit beeld komt overeen met onze verwachting dat de complexiteit en daarmee het aantal risico's in het algemeen toeneemt naarmate de onderneming groter is. Aan de andere kant zijn de verschillen ook niet heel erg

Tabel 1 Belangrijkste verschillen

Aspecten van de controleverklaring	Oorspronkelijk IAASB-voorstel	Gewijzigd IAASB-voorstel	VS	EU	VK	NL verwacht
Kernpunten van de controle	v	v	v	v	v	v
Continuïteit	v	-	-	-	-	v
Materialiteit	-	-	-	-	v	v
Reikwijdte controle	-	-	-	-	v	v
Aanvullende vereisten EU-verordening (zie 3.4)	-	-	-	v	-	v

Tabel 2 Toepassing nieuwe controleverklaring

Groep	In %	Aantal	Extra info materialiteit	Extra info reik-wijdte	
AEX	43%	10	5	7	Ahold, Corio, KPN, PostNL, Randstad, Reed Elsevier, SBM Offshore, Shell, TNT, Unilever
AMX	40%	10	3	5	Arcadis, Brunel, Nieuwe Steen, Nutreco, Sligro, TKH, USG, VastNed, Vopak, Wereldhave
ASCX	32%	8	0	0	Beter Bed, Crown van Gelder, DocData, Grontmij, Kendrion, Nedap, Neways, Telegraaf
Totaal	38%	28	8	12	

groot. Van belang is dat in elke individuele situatie de voor de gebruikers meest belangrijke kernpunten worden genoemd, waarbij de kwaliteit van de toelichting belangrijker is dan de kwantiteit.

Veelal hebben de kernpunten van de controle betrekking op complexe processen waarbij subjectieve oordeelsvorming onvermijdelijk is, zoals bij de top-2, de waardering en impairment van goodwill en de waardering van onzekere belastingposities. In een drietal gevallen is de continuïteit van de IT als key audit matter genoemd. Nergens worden kernpunten van de controle genoemd die het gevolg zijn van belangrijke tekortkomingen in de organisatie. Bij alle genoemde kernpunten van de controle wordt aangegeven op welke wijze dit in de controle-aanpak is geadresseerd. Wel zien wij een verschil in de mate waarin de kernpunten van de controle ondernemingsspecifiek worden gemaakt. Wij achten het van belang dat de kernpunten ondernemingsspecifiek worden gemaakt, anders ontstaat het risico dat de kernpunten te veel boilerplate teksten bevatten en beperkte informatiewaarde hebben. Ter illustratie hebben wij in figuur 4 een good practice van een kernpunt van de controle opgenomen die ondernemingsspecifiek is gemaakt. Het betreft de controleverklaring van EY bij Beter Bed.

In geen van de gevallen heeft de externe accountant (deel)conclusies opgenomen over de uitkomst van de beschreven controlemaatregelen. Dit wordt ook niet door de exposure draft van de IAASB vereist. Hierin wordt specifiek aangegeven dat de beschreven controlemaatregelen gericht zijn op de jaarrekening als geheel en geen apart oordeel bevatten over de individuele kernpunten van de controle.

PwC heeft in haar onderzoek ook betrokken de verhouding tussen de door de onderneming in het jaarverslag benoemde risico's en de door de accountant genoemde kernpunten van de controle. Uit dit onderzoek komt naar voren dat circa een derde van de kernpunten van de controle specifieke risico's betreft die niet als zodanig zijn beschreven in het risicoprofiel in het

Figuur 1 De materialiteitsparagraaf van de controleverklaring bij de jaarrekening 2013 van Randstad**Materiality**

We set certain thresholds for materiality to determine the nature, timing and extent of our audit procedures and to evaluate the effect of misstatements, both individually and on the financial statements as a whole. For the purposes of determining whether the financial statements are free from material misstatement we defined materiality as the magnitude of misstatement that makes it probable that the economic decisions of a reasonably knowledgeable person, relying on the financial statements, would be changed or influenced.

Based on our professional judgement, we determined materiality for the financial statements as € 25 million, which is approximately 5% of pre-tax profit adjusted for amortization and impairment of acquisition-related intangible assets and goodwill, and badwill.

We agreed with the Audit Committee that we would report to them misstatements identified during our audit affecting the consolidated statement of comprehensive income above € 1.3 million as well as misstatements below that amount that, in our view, warranted reporting for qualitative reasons.

jaarverslag. PwC constateert hier een potentiële verwachtingskloof (PwC, 2014).

Uit ons empirisch onderzoek komt naar voren dat, zonder dat er een verplichting was, de nieuwe controleverklaring positief is opgepakt door de accountantsorganisaties mede gezien het feit dat de exposure draft van de IAASB met de nieuwe voorstellen pas in juli 2013 was gepubliceerd, de discussie hierover nog in volle gang was en een finale standaard nog ontbrak.

4.2 Verenigd Koninkrijk

Empirisch onderzoek in het Verenigd Koninkrijk laat een soortgelijk beeld zien. Onderzoek van KPMG (2014) onder 134 ondernemingen heeft aangetoond dat het gemiddeld aantal gerapporteerde risico's 3,5 bedraagt, precies gelijk aan het gemiddeld aantal in ons onderzoek in Nederland. De meest genoemde ri-

Figuur 2 De reikwijdteparagraaf van de controleverklaring bij de jaarrekening 2013 van Arcadis

The scope of our group audit

Our Group Audit focused on six operating companies, subject to a full scope audit. We also performed specified audit procedures on two operating companies. Together with the Group Functions on which we also performed a full scope audit, these operating companies represent the principal business locations and account for 92% of the Group's assets, 77% of the Group's revenue and 95% of the Group's operating income. We, as group audit team, evaluated the planning, findings and conclusions of the local audits to ensure we can rely on the audit work performed. Additionally we performed site visits to operating companies in The Netherlands, Poland, USA, Hong Kong, Singapore, Brazil and Chile.

Figuur 3 Kernpunten van de controle

sico's betreffen impairments, belastingen, voorzieningen en omzetverantwoording. Ook dit is vergelijkbaar met de uitkomsten van PwC en ons onderzoek in Nederland. KPMG heeft ook onderzoek gedaan naar de nieuwe verplichting van auditcommissies om significante issues met betrekking tot de jaarrekening te communiceren. Auditcommissies communiceren gemiddeld iets meer dan 4 risico's. Deze risico's zijn veelal in overeenstemming met die van de accountant, hoewel er ook andere risico's worden gecommuniceerd.

Eind maart 2014 bracht Citi Research het rapport *New UK Auditor's Reports* uit waarin de onderzoekers zich voorzichtig positief uitlaten over de uitgebreide controleverklaring (Citi Research, 2014). Dit onderzoek strekte zich uit over 88 ondernemingen en had een primaire focus op de toegelichte materialiteit. Het rapport geeft aan dat in 78% van de verklaringen de materialiteit is be-

Tabel 3 Aantal kernpunten van de controle

Groep	Aantal	Gemiddeld	Range
AEX	45	4,5	3-6
AMX	33	3,3	2-5
ASCX	20	2,5	1-4

rekend als een percentage over het resultaat voor belastingen, veelal rond 5%. Ons onderzoek in Nederland geeft een vergelijkbaar beeld. Met betrekking tot de reikwijdte van de controle laat het rapport zien dat in 73% van de verklaringen een dekkingspercentage van omzet, resultaat of balansstotaal wordt genoemd, maar slechts bij 31% alle drie. Ten aanzien van de in de controleverklaring opgenomen risico's meldt het rapport dat de kwaliteit sterk varieert. Citi Research geeft een aantal good practices die voor een belangrijk deel betrekking hebben op door de accountant verstrekte informatie die niet elders in het jaarverslag wordt genoemd ten aanzien van bijvoorbeeld de opbrengstverantwoording en die nuttig is voor gebruikers om de specifieke complexiteit van een post te begrijpen. Het rapport merkt op dat veel controleverklaringen nauwelijks ondernemingspecifieke informatie bevatten.

Bijzonder is de controleverklaring van KPMG bij de jaarrekening van Rolls-Royce Holdings PLC. Hoewel de standaarden dat niet vereisen, heeft de accountant bij alle kernpunten van de controle ook (deel)conclusies opgenomen. Tevens geeft de accountant bij een aantal schattingsprocessen aan waar de onderneming zich bevindt op de schaal tussen behoudende en agressieve veronderstellingen. Het accountantsbureau geeft aan hiermee de discussie met de stakeholders aan te gaan. In de financiële pers is deze controleverklaring ontvangen als 'best in class'. Ook het rapport van Citi Research noemt dit de gewenste practice. Ter illustratie hebben wij in figuur 5 een fragment uit deze controleverklaring opgenomen.

5 Verschillende verantwoordelijkheden van bestuur, commissarissen en de accountant

De nieuwe controleverklaring geeft meer informatie over de controle. Van belang is echter te onderkennen wat de uitgebreide controleverklaring wel en niet betekent. Ten onrechte kan de indruk ontstaan dat de accountant specifieke ondernemingsinformatie naar buiten brengt. Omdat het bestuur en de commissarissen primair verantwoordelijk zijn voor de jaarrekening moet het uitgangspunt zijn dat de onderneming zelf over de risico's van de onderneming communiceert en dat commissarissen communiceren over het toezicht op de risico's.

Zoals aangegeven is in het Verenigd Koninkrijk gelijktijdig met de invoering van de nieuwe controleverklaring een rapportageverzwaring voor het bestuur en de auditcommissie opgenomen in de UK Corporate Governance Code (zie paragraaf 3.3). Wij pleiten voor soortelijke bepalingen in de corporate governance code in Nederland, zodat de rollen en verantwoordelijkheden van bestuur, commissarissen en de accountant duidelijk zijn en goed op elkaar zijn afgestemd. PwC

geeft hetzelfde aan als antwoord op de door haar geconstateerde potentiële verwachtingskloof (zie paragraaf 4.1). Dit voorkomt de situatie dat de accountant zaken moet meedelen die niet door de onderneming zelf naar buiten zijn gebracht.

Ten aanzien van de toelichting op de continuïteit door de accountant geldt ook dat de onderneming hier zelf primair verantwoordelijk voor is. In de verslaggevingsraamwerken IFRS en Titel 9/RJ zijn momenteel geen toelichtingseisen opgenomen om de continuïteitsveronderstelling te onderbouwen. Indien de rapportageverplichtingen van de accountant ten aanzien van continuïteit worden aangescherpt, zijn wij van mening dat ook IFRS en Titel 9/RJ moeten worden aangescherpt met een verplichte toelichting over de continuïteit door het bestuur en de raad van commissarissen. Deze toelichting moet vervolgens door de accountant worden getoetst.

6 Belangrijkste bevindingen en conclusies

In het voorgaande hebben wij laten zien dat de nieuwe controleverklaring bezig is aan een snelle opmars. Ondanks dat de IAASB, als oorspronkelijke initiatiefnemer, nog geen definitieve standaard heeft uitgebracht, is een aantal landen op deze ontwikkelingen vooruitgelopen. Zo bestaat in het Verenigd Koninkrijk al een verplichting voor accountants om de nieuwe controleverklaring toe te passen en is inmiddels een Europees akkoord tot stand gekomen inzake de hervorming van de auditmarkt waarin ook de inhoud van de controleverklaring is geregeld. De Europese voorschriften gaan verder dan die van de IAASB. Naast het Verenigd Koninkrijk, loopt ook Nederland vooruit op de internationale ontwikkelingen. Over 2013 is zonder wettelijke verplichting al bij meer dan éénderde van de beursgenoteerde ondernemingen de nieuwe controleverklaring gepubliceerd. Uit ons onderzoek komt verder naar voren dat gemiddeld 3,5 kernpunten van de controle worden gemeld en dat de mate van detail van informatieverschaffing hierover verschilt. Ook gaan enkele accountants in op de materialiteit en de reikwijdte zoals voorgeschreven in het Verenigd Koninkrijk. Geconcludeerd kan worden dat de nieuwe controleverklaring informatiever is en voorziet in een behoefte.

Het NBA heeft aangekondigd dat over 2014 de nieuwe controleverklaring bij alle OOB's moet worden gebruikt. Inmiddels heeft de Tweede Kamer dit 'afgedwongen' door de motie Nijboer aan te nemen, waarin daarnaast extra eisen ten aanzien van materialiteit en de reikwijdte van de controle worden gesteld.

Gelet op bovenstaande ontwikkelingen verwachten wij dat de nieuwe controleverklaring ook in andere sectoren een opmars zal maken. Minister Dijsselbloem heeft

Figuur 4 Key audit matter in de controleverklaring bij de jaarrekening 2013 van Beter Bed

Sluiting van Slaapnoten, Matrassen Concord Nederland en België

Zoals opgenomen onder "Herstructurering Benelux" (bladzijde 67) in de jaarrekening heeft Beter Bed Holding N.V. in januari 2014 de voorgenomen sluiting van de formules van Slaapnoten, Matrassen Concord Nederland en België aangekondigd. We hebben ons op dit onderwerp gericht omdat de voorgenomen sluiting een materiële invloed heeft op het resultaat over 2013 en de resultaten onderhevig zijn aan subjectieve inschattingen gebaseerd op veronderstellingen zoals een onderhuur kans en inschattingen van de realiseerbare waarde van de activa. De kosten die zijn opgenomen in de jaarrekening hebben betrekking op toekomstige verplichtingen uit lopende huurcontracten inclusief eventuele contractuele servicekosten, de voorziening op de voorraad en de afwaardering van bijbehorende materiële vaste activa.

In de controle hebben we aandacht besteed aan de kosten die door Beter Bed zijn ingeschat voor de aangekondigde sluiting. We hebben de toekomstige verplichting uit hoofde van lopende huurcontracten beoordeeld aan de hand van de bestaande contracten en daarnaast hebben we de inschatting van de kans op onderhuur beoordeeld. Voor de voorraad en materiële vaste activa hebben we beoordeeld in hoeverre er mogelijkheden zijn om deze te verkopen en te gelde te maken. We hebben de financiële verwerking hiervan in de jaarrekening getoetst. De toelichting is opgenomen onder "Herstructurering Benelux" (bladzijde 67) van de jaarrekening.

Figuur 5 Eén van de key audit matters in de controleverklaring bij de jaarrekening 2013 van Rolls Royce

The basis of accounting for revenue and profit in the Civil aerospace business

Refer to page 81 (Key areas of judgement – Long-term aftermarket contracts), page 83 (Significant accounting policies – Revenue recognition) and page 44 (Audit committee report – Financial reporting)

• **The risk:** The amount of revenue and profit recognised in a year on the sale of engines and aftermarket services is dependent, inter alia, on the appropriate assessment of whether or not each long-term aftermarket contract for services is linked to or separate from the contract for sale of the related engines. As the commercial arrangements can be complex, significant judgement is applied in selecting the accounting basis in each case. The most significant risk is that the Group might inappropriately account for sales of engines and long term service agreements as a single arrangement for accounting purposes as this would usually lead to revenue and profit being recognised too early because the margin in the long term service agreement is usually higher than the margin in the engine sale agreement.

• **Our response:** We made our own independent assessment, with reference to the relevant accounting standards, of the accounting basis that should be applied to each long-term aftermarket contract entered into during the year and compared this to the accounting basis applied by the Group.

• **Our findings:** We found that the Group has developed a framework for selecting the accounting basis to be used which is consistent with accounting standards and has applied this consistently. For almost all the agreements entered into during this year, it was clear which accounting basis should apply. Where there was room for interpretation, we found the Group's judgement to have been balanced.

aangegeven de definitie van OOB uit te breiden naar de grotere zorg- en onderwijsinstellingen en woningcorporaties. Naast deze specifieke sectoren zien wij toegevoegde waarde bij toepassing van de nieuwe controleverklaring voor de gehele publieke sector, pensioenfondsen en goededoelenorganisaties. De traditionele controleverklaring zal, mogelijk ook voor het midden- en kleinbedrijf snel tot het verleden behoren. Er zijn wel enkele zaken van belang om van de controleverklaring een succes te maken. Ten eerste is het van groot belang dat de controleverklaring wordt toegespitst op de specifieke situatie van de onderneming. Indien dit niet gebeurt, zal de informatiewaarde beperkter zijn en is het risico aanwezig dat over de jaren de toelichtingen op kernpunten van de controle als boilerplate-teksten zullen worden ervaren. Ten tweede is het van belang om aan de slag te gaan met de (deel) conclusies. De EU geeft aan dat relevante observaties gecommuniceerd moeten worden. Met name de accountant van Rolls-Royce met de vermelding van (deel) conclusies bij alle genoemde kernpunten van de controle, heeft de lat op dit punt hoog gelegd. Wel pleiten wij voor een 'level playing field', zonder grote verschillen in lokale wet- en regelgeving van landen. Op dit moment bestaan er echter verschillen tussen de verschillende voorschriften. In Nederland zal de NBA gezien het huidige maatschappelijke en politieke klimaat een aanzienlijke verscherping van de regels voorstaan die vooralsnog verdergaan dan de internationale ontwikkelingen. Gezien de toegevoegde waarde van de nieuwe controleverklaring verwachten wij echter dat het een kwestie van tijd is voordat internationaal om verdere uitbreidingen van de controleverklaring zal worden gevraagd.

De accountant is voortvarend met de nieuwe controleverklaring aan de slag gegaan, al brengt de nieuwe

controleverklaring in de huidige situatie ook risico's voor de accountant met zich mee, bijvoorbeeld in de situatie dat de accountant ondernemingsspecifieke informatie in de controleverklaring moet opnemen die niet elders in het jaarverslag wordt benoemd. Daarnaast heeft de selectie van kernpunten van de controle vanuit alle punten die met bestuur en auditcommissie zijn besproken, een risico in zich dat de accountant zich mogelijk op een later tijdstip moet verantwoorden voor met de auditcommissie besproken punten die niet als kernpunt van de controle naar buiten zijn gebracht. Ook het benoemen van deelconclusies brengt risico's met zich mee. Voor een structurele invlechting van de nieuwe controleverklaring is echter van belang dat de verantwoordelijkheden tussen bestuur, commissarissen en de accountant in balans worden gebracht, om te voorkomen dat de accountant wordt verplicht om ondernemingsspecifieke zaken te melden die niet door het bestuur of commissarissen zelf gemeld behoeven te worden. Dit vereist zowel aanpassingen in het verslaggevingskader als in de corporate governance code. De accountant kan hier echter niet op wachten en heeft geen andere keus om aan de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer te voldoen in het kader van een herijking van zijn rol als poortwachter en het dichten van de informatiekloof. ■

Prof. dr. A. de Bos RA is partner bij EY en voorzitter van Directoraat vaktechniek. Daarnaast is hij hoogleraar Bedrijfseconomie aan de Erasmus Universiteit waar hij doceert aan de Master Financieel Recht en de Accountancy Opleiding.

H. Strating RA is senior manager bij EY en werkzaam bij Directoraat vaktechniek.

Literatuur

- Commissie De Wit (2010). *Verloren krediet*. Geraadpleegd op <http://tweedekamer.nl/kamerleden/commissies/pefs/rapport.jsp>.
- IAASB (2011, mei). *Enhancing the value of auditor reporting: exploring options for change*. Consultation paper. International Auditing and Assurance Standards Board. Geraadpleegd op <http://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-value-auditor-reporting-exploring-options-change>.
- Citi Research (2014, maart). *New UK auditor's reports – A review of the new information*. Geraadpleegd op <http://icas.org.uk/Technical-Knowledge/Audit-and-Assurance/Research/Citigroup-on-UK-audit-reports/>.
- FRC (2012). *UK Corporate Governance Code*. Financial Reporting Council. Geraadpleegd op <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Codes-Standards/Corporate-governance/UK-Corporate-Governance-Code.aspx>.
- FRC (2012). *Guidance on Audit Committees*. Financial Reporting Council. Geraadpleegd op <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/Corporate-Governance/Guidance-on-Audit-Committees-September-2012.aspx>.
- European Commission (2014). *Verordening (EU) Nr. 537/2014 van het Europees Parlement en de Raad betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële*
- overzichten van organisaties van openbaar belang*. Geraadpleegd op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32014R0537>.
- European Commission (2010). *Green paper. Audit policy: Lessons from the crisis*. Geraadpleegd op http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2010/green_paper_audit_en.htm.
- IAASB (2013, juli). *Exposure Draft. Reporting on Audited Financial Statements: Proposed New and Revised International Standards on Auditing*. International Auditing and Assurance Standards Board. Geraadpleegd op <http://www.ifac.org/publications-resources/repor>

ting-audited-financial-statements-proposed-new-and-revised-international.

- KPMG (2014, mei). *Audit committees' and auditors' reports, A survey of December year-ends under the new reporting*. Geraadpleegd op <http://www.kpmg.com/uk/en/issuesandinsights/articlespublications/pages/audit-committees-and-auditors-reports.aspx>.
- NBA (2010). *Lessen uit de kredietcrisis, Plan van Aanpak*. Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants. Geraadpleegd op <https://www.nba.nl/Over-de-NBA/De-organisatie/Jaarplan/Plan-van-Aanpak/>.
- PCAOB (2013a). *Statement on proposed Auditing Standards regarding the auditor's report and the auditor's responsibilities regarding other information*. Public Company Accounting Oversight Board. Geraadpleegd op www.pcaob.org.
- PCAOB (2013b). PCAOB release No. 2013-005. Alternatives considered. Public Company Accounting Oversight Board. Geraadpleegd op www.pcaob.org.
- Porter (1993). An empirical study of the audit expectation gap. *Accounting and Business Research*, 24 (93), 49-68.
- PwC (2014). *Klare taal! Benchmark controle-verklaring 'nieuwe stijl' onder Nederlandse beursfondsen*. Geraadpleegd op <http://www.pwc.nl/nl/publicaties/klare-taal.jhtml>.